ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆ

ԼՐԱԳԻՐ

ԳԻՏԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ

Գ· ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 66 — 28|16 ՄԱՐՏ 1885

1. Բիւրակը առ այժմ ամիսը երկու անգամ պիտի հրատարակուի : — **2**. Տարեկան գինն է ամեն տեղոյ համար $2^1/_4$ արծաթ մէճիտ, բոլոր տարուընթացին ծախքը մեր վրայ ըլլալով : — **3**. Չեմէ կը ծախուի հատը 100 բարայ : — **4**. Բաժանորդ գրուիլ ուզողներ դիմելու են կամ իրենց հասցէն գրկելու են առ խմբագիրն 'ի Գրասուն Փարիզու Յակոբեան խան թիւ 13 , 14 : Նաեւ կրնան Ղալաթիոյ կողմը Ամերիկեան վանառատունն ալ դիմել եէնի ճամի փողոց թիւ 13 : — **5**. Բիւրակի վերաբերեալ սմենայն գրութիւնք եւ բաժանորդական վճարումնք պէտք է ուղղել առ խմբագիրն : — **6**. Անվճար ճամակ կամ որ եւ է գրութիւն չընդունուիր : — **7**. Տասն օրինակի համար բաժանորդ գտնողինէկ օրինակ ձրի կը տրուի .

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ժամանակը ծախու առնել .— Պատմական ապացոյցք յարուԹեանն Քրիստոսի.— Պատ. Տօգ. Սըմբրվիլ.— Քոնկոյ գետ.— Առողջութիւն, հարստութիւն եւ երջանկութիւն. — Աֆղանիստան եւ Աֆղանք.— Քաղաքական.—Ազդ.

ԺԱՄԱՆԱԿԸ ԾԱԽՈՒ ԱՌՆԵԼ

Թէպէտեւ ժամանակը աչաց տեսանելի և ձեռաց շօշափելի նիւԹեղէն զոյուԹիւն ունեցող բան մը չէ, սակայն և այնպէս մեծագործուԹիւններն աշխարհի վրայ հիանալի են, Թէև յաչս բազմաց ոչինչ բանի մը պէս կը նկատուի միշտ: Երևելի ծեր վաճառական մը գիտեմ որ իր հարստուԹեանց հետ ի միասին գովելի բարեպաշտուԹիւն մ'ալ ունէր, և որ անգամ մը իր ձեռ օգնհիմնած և զարգացուցած վարժարանի սանուց հետեւեալ խօսքերը ուղղեց երբ խրատական ուղերձ մը կ'ընէր անոնց: «Ես աղքատ ծնողաց որդի եմ. ծնողքս չը Թողուցին ինձ բնաւ ո և է ժառանգուԹիւն որով կարենայի այս հաստատուԹիւնը հիմնել յորում դուք կուսանիք այժմ: Իմ ամեն յաջողուԹեանց և ներկայ կարողուԹեանս գաղտնիքը յայտնի է, որ ժամանակը և անոր վայրկեաններն իսկ ծախու առնել սովրած եմ ի մանկուԹենէ. և այն, համեստ և հաւատարիմ աշխատուԹեամբ ու աժխուժիւ: Որչափ որ գիտցայ ժամանակի սուղ արժէքն և տուի իմ համեստ և հաւատարիմ աշխատուԹիւններս նմա ի փոխարէն, նոյն աստիճանաւ կարող եղայ ըսել Թէ այն իմս եղաւ և ահա դուք կը վայելէք այսօր ժամանակիս արդեանց մի կարեւոր մասն: Ուստի նախ քան զամենայն սովրեցէք ճանաչել ժամանակի արժէքն, յարգեցէք նորա վայրկեաններն և մի հեղգաբար զայնս ծախու առնլոյ, քանզի կորուսեալ ժամանակն ալ յաւիտեան ետ չը դառնար : »

Ինչ վեմ և սրատեսրաւ խրատ մ'է այս մարդ եղողին համար. այո տղայոց, պատանեաց, երիտասարդաց և ծերոց համար իսկ :

Ժամանակին իրական չափը զայն գործածելու կերպերնէս կախեալ է և ոչ Թէ անոր տեւողուԹենէն: Ժամանակը գնել սովրած բարի անձի մը մէկ տարին՝ չը սովրողներու բազում տարիներէն յոյժ գերազանց է: Աւանկ մէկը որքան քիչ ալ

ապրի, տակաւին երկայնակեաց եղած է իւր արդեամբք: Այս դաս իւրաքանչիւր ոք պարտի շատ կանուխ սովրիլ. տղայոց առաջին ուսմունքն այս պէտք է լինիլ. նոքա պարտին գիտնալ և հասկնալ Ով ինչ է ժամանակը և անոր գործածութեան լաւագոյն կերպը:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՍՊԱՏՈՒԱԾՔ

ՅԱՐՈՒԹԵԱՆՆ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

(Շարունակութիւն տես թիւ 65)

Իմ վստահս առաջին կէտն սա է որ Քրիստոնէական եկեղեցին իւր տեսանելի հաստատութիւն մը գոյութիւն ունեցած է, առանց եզական ընդմիջման մը, տասնեւութ դարէ աւելի ժամանակամիջոցի մը մէջ, եւ թէ անոր սկզբնաւորութեան համար ընծայուած թուականն կրնայ հաստատուիլ ամենազօրաւոր պատմական ապացոյցներով: Ուստի քրիստոնէական եկեղեցւոյ գոյութիւնն իրողութիւն մ'է եւ պարտաւորեալ եմք այդ իրողութեան պատճառն գտնել: Նա այս մեծ ընկերութիւն (եկեղեցին) իւր ծագման համար ինչ պատճառ ցոյց կուտայ: կը հաստատէ եւ միշտ հաստատած է թէ իւր Հիմնադրին մահուանէ վերջ, իրեն նոր կեանք տուող պատճառն՝ Յիսուս Քրիստոսի յարութեան իրողութեան վրայ ունեցած հաւատն եր եւ ոչ թէ ո եւ է վարդապետութեան մը վրայ եղած հաւատն:

Այդ, ի նկատ առէք սա իրողութեան կարեւորութիւնն թէ Քրիստոնէական եկեղեցին տեսանելի ժողովուրդ մ'է՝ եւ ընդ միշտ եղած է տեսանելի ժողովուրդ մը: Այսեն ժողովուրդք տեսակ մը սկզբնաւորութիւն ունեցած լինելու են: Նորա Հիմնադրին կարծեցեալ դիտաւորութիւնք խափանուեցան իւր մահուամբ: Սակայն ասոյդ է թէ՝ նորա հիմնադրին հիմնած հաստատութիւնն դարձեալ սկզբաւ չարունակել յետ իւր մահուան: Այդ Քրիստոնեայ ժողովրդեան արդի գոյութիւնն կապացուցանէ զայս: Քրիստոնէական եկեղեցին իւր բոլոր դրութեանց մէջ կը պնդէ թէ Քրիստոսի մահուանէ վերջ իր նորոգեալ կենաց միակ պատճառն այն չէր որ աշակերտք նոր առաջնորդ մը գտան, այլ որ կը հաւատային թէ Յիսուս Քրիստոս յարեաւ 'ի մեռելոց: Ուրեմն այս եղաւ այն հիմն յորում վերստին հաստատուեցաւ այս ընկերութիւն:

Բայց 'ի նկատ առէք դարձեալ թէ, եթէ Յիսուս Քրիստոս յարեաւ 'ի մեռելոց, այս իրողութիւն բանաւոր պատճառ մը եւ բացատրութիւն մ'է այս մեծ հաստատութեան ծագմանն: Եթէ իրողութիւնն ժխտուի, անոնք որ կ'ուրանան զայն պարտական են ուրիշ բանաւոր պատճառ մը գտնել նորա ծագման համար: Մեք կը պնդեմք թէ ուրիշ ո եւ է պատճառ մը չկրնար բանաւորապէս բացատրել նորա ծագումն:

Բացատրեմ օրինակաւ մը թէ ինչպէս պատմական իրողութիւն մը հաստատելու համար կարեւոր է մեծ պատմական հաստատութեան մը'ի գոյութիւն գալն և այդ հաստատութեան չարունակական գոյութիւնն մինչ ցայժմ: Մէհէմմէտականութիւնն առնուամբ օրինակ: Մէհէմմէտի կրօնը գոյութիւն ունեցած է իբր տեսանելի հաստատութիւն մը եօթերորդ դարէն 'ի վեր: Նորա ծագումն կ'ընծայուի Մէհէմմէտի քարոզութեան 'ի Մէքքէ եւ այնուհետեւ ալ 'ի Մէտինէ իբր թագաւոր եւ մարգարէ ճանչցուած լինելոյն: Այս պատմուած իրողութիւնք բաւական պատճառ են այդ կրօնի ծագմանն եւ Մէհէմմէտական կրօնի չարունակական գոյութիւնն 'ի եօթերորդ դարէ մինչեւ մեր օրերն, ամենէն ղօրաւոր փաստն է այդ կրօնի պատմաբանից մեզ ուսանդած սա իրողութեան թէ, յիշեալ կրօնն հաստատուեցաւ 'ի Մէհէմմէտէ եւ թէ այդ կրօնի գոյութեան պատճառ եղած էին այն մի քանի դէպքերը զորս նորա կենաց մէջ իրօք պատահած կը համարէին նորա հետեւողք: Այս դէպքեր այդ կրօնի ծագման համար բանաւոր եւ վիպական պատճառներ կընծայեն մեզ:

Բայց անհաւատք Քրիստոնէութեան պատմական հանգամանաց խնդիրն ամբողջովին՝ ի բաց թողլու կերպ մը որդեգրած են։ Քրիստոսի աշակերտաց նոր զօրութիւն մը տանալուն համար Քրիստոնէից ընդունած պատճառին փոխան ասոնք կըսեն մեզ թէ առաջին երեք Աւետարանք խել մը առասպելներէ եւ աւանդութիւններէ բաղկացեալ են, միայն ուրեք ուրեք պատմական ճշմարտութեան մի քանի բեկորներ ունենալով, եւ թէ այս առասպելք եւ աւանդութիւնք տակաւ առ տակաւ Քրիստոնէական ընկերութեան մէջ մուտ գտան Քրիստոսի թոռականին 50 ի եւ 100 ի մէջ տեղերն։ Սոքա կըսեն մեզ թէ երկրորդ դարուն սկիզբներն երեք անճանօթ անձինք այս չինծու պատմութիւններէն ընտրանօք ժողովեցին եւ հրատարակեցին այն ձեւով որով մեր ձեռքն ունինք այժմ Աւետարանները։ Ըստ բանի սոցա այս Աւետարանք աստիճան առ աստիճան բոլոր ուրիշ պատմութեանց տեղն բռնեցին, եւ վերջապէս եկեղեցիէն ընդունուեցան իբր վաւերական պատմութիւն Յիսուսի գործոց եւ վարդապետութեանց։ Այս անհաւատք կը պնդեն նաեւ թէ չորրորդ Աւետարանն անհարազատ է եւ թէ առաջին անգամ լոյս տեսաւ յամին 170։ Հարկ չէ ըսել թէ սոքա կը պնդեն նաեւ որ Աւետարանաց մէջ պատմուած մէն մի հրաշք զուրկ է պատմական իրականութենէ եւ իր ծագումն կը պարտի այն նախնի դիւրահաւան հաւատացելոց երեւակայութեանց։

Իմ պատասխանս վիճաբանութեան որոշ կէտ մը ցոյց կուտայ։ այս կէտին վրայ արդարաբար թող վիճուի։ Աւետարանաց հրաշագործական պատմութեանց մէջ կայ մի հրաշք որ անշուշտ չէր կրնար ծագումն առած լինել այդ դիւրահաւան հաւատացելոց երեւակայութեամբ։ Սոյն եզական հրաշքն Յիսուս Քրիստոսի յարութիւնն է՝ որ, թէ ճշմարիտ իրողութիւն մը լիներ, թէ նախնի Քրիստոնէից երեւակայութեան սլուռէն, և թէ չինծու առասպել մը, Քրիստոնէութեան Հիմնադրին մահուանէ դրեթէ անմիջապէս վերջ Քրիստոնեաներէն ընդունուած էր իբր իրականութիւն։ Ա. յս հաւատ այն հիմն էր յոր վերայ կառուցուեցաւ Քրիստոնէական եկեղեցին և որ պատճառ եղած էր նոր կեանք տալու Քրիստոսի հետեւողներուն։

Այժմ կը խնդրեմ ընթերցողէն որ՝ ի նկատ առնու թէ՝ եթէ Քրիստոնէից այս հաւատն պատմական իրողութիւն մ՚է և ոչ թէ առասպել, յայնժամ բոլորովին ջուրն կիյնան անհաւատից այն ամեն հակեցողութիւնք որոյմով կ՚ուզեն բացատրել թէ ինչպէս յետ ժամանակաց ծագումն առաւ Քրիստոնէից հաւատն՝ Յիսուսի յարութեան մասին։ և յայնժամ կ՚երեւի թէ միայն եկեղեցւոյ տուած բացատրութիւնը կրնայ կանգուն մնալ։ Այդ բացատրութիւնը սա է որ Քրիստոս իրօք պարտ էր յարութիւն առած լինել որ նախնի Քրիստոնեայք վերստին հաւաքուէին և նոր կենդանութիւն առնուին, կամ թէ Քրիստոս իրօք յարութիւն առած լինելու էր որ այդպիսի հաւատ մը իր մահուանէ անմիջապէս յետոյ կարենար գոյութիւն ունենալ։

Ըստ որում եւրոպիոյ բոլոր նշանաւոր անհաւատք իրր պատմական իրողութիւն կ՚ընդունին թէ Յիսուս անուն նշանաւոր Հրեայ մը հաւաքեց իր շուրջն կարգ մը աշակերտք որք կ՚ընդունէին զնա իբր Հրէից ակընկալած Մեսիան, ժամանակ պիտի չը վատնեմ հաստատելու թէ որ ընդունած է ամեն բանդէտ։

Արդ, յայտնի է թէ Յիսուսի հրապարակային խաչելութիւնն եւ մահն ամենայնիւ պարտ էր ցրուել աշակերտաց այն յոյսերն թէ Նա պիտի լիացուներ բոլոր այն ակնկալութիւններն զորս կեդրոնացուցած էին իր վրայ։ Իրաց վիճակն այսպէս լինելով Յիսուսի հաստատել ուզած միաբանութիւնը պարտ էր ջախջախիլ և թէ չը գտնուեցաւ նոր առաջնորդ մը՝ Նորա տեղն բռնելու կարող։ Բայց որովհետեւ այդ Քրիստոնէական միաբա-

նութիւնն կամ ընկերութիւնն այսօր կը պահէ զիւր դոյութիւն, դիտեմք ուրեմն թէ չը կործանեցաւ այն, եւ ասոր կը տուգուի թէ տեսակ մը նոր մղում եւ կեանք ստացած պարտի լինել յետ մահուան Յիսուսի. — բան մը պատահած պարտի լինել որ ոչ թէ միայն կարողացաւ աշակերտներն միաբան պահել, այլ նաեւ նոր կենդանութիւն մը տուաւ Քրիստոնէական ընկերութեան։ Ոչինչ ընդհատ տույգ է նաեւ թէ այս հաստատութիւն եւ նոր կեանք յառաջ չէկաւ մի նոր առաջնորդէ որ առաջին Հիմնադրին տեղն բռնած լինէր. հապա աշակերտք գայս գործութիւն ստացան նախկին Հիմնադրին նոր կերպիւ իւրք գործածելով։ Մեր պատմութիւնք կը տեղեկացնեն մեզ թէ Քրիստոնեայ ընկերութիւնն այս նոր մղումն ստացաւ, որովհետեւ հաւատաց թէ Նա կրկին յարութիւն առաւ։ Այս հաւատ՝ թէ իրողութեան վրայ հիմնեալ լինելն եւ թէ պատրանաց արդիւնք, յայտնի է թէ չէր կրնար շատ տարիներէ վերջ տակաւ առ տակաւ գոյացած լինել. վասն զի մինչ այդպիսի հաւատ մը տակաւ առ տակաւ գոյութիւն առնէր, Յիսուսի հաստատած նախնական ընկերութիւնն պիտի կորնչէր առ ի չգոյէ պատշաճ կապ մը որով պահպանուէր նորա գոյութիւն։

Այս յայտնի լինելով, այժմ ուշադրութիւն կը հրաւիրեմ սա իրողութեան, որ ամենազօրաւոր պատմական ապացոյց ունիմք թէ՝ եկեղեցւոյ այս նորոգեալ կեանքն հիմնեալ էր սա հաւատոյ վրայ թէ իւր Հիմնադիրն յետ խաչելութեան կրկին յարեաւ ի մեռելոց։ Այսոր ապացոյցը պարտի քաղուիլ Պօղոս Առաքեալն այն չորս թղթերէն զորս իւր հարազատ գրութիւն կ'ընդունին արդի եւրոպիոյ բոլոր ականաւոր անհատաւք։ Ըստ որում այս թուղթք կը կազմեն ամենաբարձր կարգի պատմական ապացոյց, պարտիմ ուշադրութիւն հրաւիրել նոցա կարեւորութեանն։

(Շարունակելի)

ՊԱՏ. ՏՕԳ. ՍԸՄԲԱՏԻԱՆ

Սոյն պատկառելի ծերունին քարոզչին ու քանի շաբաթներէ ի վեր մայրաքաղաքիս այլ եւ այլ թաղերուն մէջ կատարած քարոզչական պաշտօնը կատարեալ գաղաբար մը հաղորդելու համար մեր ընթերցողաց, բաւական կը համարիմք 357 թիւ «Արեւելք»ի մէջ տեղացած «Կրօնական ու բարոյական վիճակ եւ Հայ կղերը» վերնագրով խմբագրական ընդարձակ մեկնօդուածի առաջին մասն արտատպել մեր էջերուն մէջ։ Քանզի այս եմք որ մեր պղտիկ պաշտօնակիցին ըրած ըսելք դիտողութիւններն ոչ նուազ օգտակարութիւն պիտի ունենան ամեն կարգի ընթիկ քարոզչաց։

«Երկու իրողութիւններ կամ երեւոյթներ, զորս աչքանադրեցինք անցեալ շաբթու մէջ, առիթ կուտան մեզ՝ ուշադրութիւն հրաւիրելու հայ կղերի վիճակին վրայ։ Այդ երեւոյթներուս առաջինն է՝ Տօքթ. Սըմբըվիլ անուն Սկովտացի ծերունի քարոզչին առեներաբանական պատյան, որ այժմ վերջացած է Կ. Պոլսոյ մէջ, և երկրորդն է՝ Մօնիդէօ տղ Բօմ լրագրին մեկ կարեւոր հրատարակութիւնն ի մասին այն յառաջդիմութեանց զորս Կաթոլիկութիւնը կ'ընէ եղեր Մեծ և Փոքր Հայաստանի մէջ։

Մեր ընթերցողք իմացած են արդէն թէ ինչ մարդ է եւ ինչ պաշտօն կը կատարէ Տօքթ. Սըմբըվիլ։ Սկովտիոյ Կլասքօ քաղաքին մէջ 40 տարի քարոզչական ու հովուական պաշտօն վարելով, իւր նիւթական վիճակն ապահոված, և իւր կենաց միւսգեալ մասն աշխարհի չորս կողմը Ս. Աւետարանի և Քրիստոնէութեան քարոզութեամբ

ու չաստագովութեամբ անցուներ որ-
չած է։ Մէկէ մը թոշակ չստանար, և
նիւթական ո՛և է ակնկալութիւն չունի
անձնուիրական այս քրիստոնէավայել
ձեռնարկութեան մէջ։ Տոքթ. Սըմըրվիլ
անգլիերէն միայն կը քարոզէ։ Աստ
մինչ կը քարոզէր՝ իւր խօսքերը կը
թարգմանուէին բնիկ լեզուներու։ Ս-
կովտացի քարոզիչը մի քանի անգամ
խօսեցաւ նաև Հայոց։ Արդ, դիտեցինք
թէ ոչ միայն բողոքական, այլ նաև
լուսաւորչական Հայեր ախորժով մոխիկ
ըրին անոր ատենաբանութիւններն։
Տոքթ. Սըմըրվիլ իբրև բողոքական չէր
քարոզեր։ Քրիստոնեայք համաձայնու-
թեան կէտեր չատ աւելի ունին քան
տարաձայնութեան կէտեր։ Ուստի,
Տոքթ. Սըմըրվիլ կարող կը լինէր իւր
ատենաբանութեանց նիւթերն ընտրել
Քրիստոնէութեան ընդարձակագոյն և
բարձրագոյն մասէն յորում համամիտ
են ամէն Քրիստոնեայք։ Հետեւապէս,
բազմաթիւ Լուսաւորչականներ, և
պատուաւոր ու բանիգէտ ազգայիններ,
կրցած են ունկնդրել Սկովտացւոյն ո-
գեւից և ազգու ատենաբանութեանց
առանց բնաւ վիրաւորուելու իրենց
կրօնային և ազգային զգացմանց մէջ։
Պարահանդիսի մը սրահը լեցնելու չափ
ստուարաթիւ հայ ունկնդիրներ փու-
թացած են ներկայ գտնուիլ նաև
Տոքթ. Սըմըրվիլի ատենաբանութեանց

Արդ, Տոքթ. Սըմըրվիլի քարոզներու-
դատ ընդունելութիւնը կը յիշեցնէ
մեզ սա սխալը որչափ ակներեւ իրո-
ղութիւն թէ, քարոզելու կարողու-
թիւնն աչքի ընկնելու կերպիւ պա-
կաս է մեր կղերի մէջ։ Առեւելք ըն-
թերցողները գտնելու համար պէտք
չ'ունի ազգային մտասպածութիւնը
չոյելու։ Օտարազգի քարոզչի մը գո-
վեստ տալ ատեն դառնալ քննա-
դատել ազգային քարոզիչներ՝ ոմանց
մոլեռանդից կրնայ թուիլ չազգասի-
րական գործ մը։ Բայց այդպիսի կար-
ճատեսութեան և խաւարամտութեան
ժամանակներն յուսանք թէ անցած
են, մեր ժողովրդեան գոնէ քիչ չատ
բան հասկցող մասին համար։ Ազգային
վիճակի բարւոքում չենք կրնար ակն-
կալել ոչ մէկ ուղղութեամբ՝ եթէ չա-
րունակենք դեղեցիկ պարբերութեանց
ներքեւ սքօղել մեր բուն վէրքեր։
Ունինք խորունկ վէրքեր, եւ անոնց մէջ
ոչ յեսինն է, ոչ ալ նուազագոյն վը-
նաս արտադրողն է՝ հայ կղերին ա-
մենամեծ մասին իւր բարձր կոչման
չը համապատասխանող վիճակի մէջ
գտնուիլն։ Ամէն ժամանակ, բայց մա-
նաւանդ Մեծ Պահոց միջոցին, ամէն
ազգասէր Հայու սիրտը ծակելու չափ
ուշադրութիւն կը դրաւէ սա իրողու-
թիւն թէ, *fարոզիչ չունիմք* մեր ե-
կեղեցւոյ մէջ։ Ն'ընդունինք թէ մասի
վրայ հարուած մի քանի եպիսկոպոս-
ներ ունեցած ենք, որք գիտցած են
Քրիստոնէութեան եւ բարոյականի
վսեմ սկզբանց վրայ ժողովրդեան սըր-
տին իսկ խօսիլ, եւ որոց քարոզները
մայրաքաղաքիս ազգայնոց համար մէկ
մէկ մեծ դէպքեր եղած են։ Բայց
առլորական վիճակի մէջ, եւ մեր եկե-
ղեցւոյ մեծագոյն մասին մէջ, քարո-
զիչներու պակասութիւնն ամենացաւա-
տպաւորութեամբ մը կը համակէ զմեզ։
Կիւրակէ եւ տօն օրերը լսուած քարոզ-
ներու ամենամեծ մասին մէջ ոչ սիրտ
կայ, ոչ լմնատ, ոչ ալ արուեստ։ Սիրտ
չկայ. ժողովուրդը չազդուիր, եւ մեր
հոգեւոր Հարց խօսքերը բնաւ տպա-

ւորութիւն չեն ունենար ժողովրդային բարուց վրայ։ Զենք կարծեր սակայն որ այս դիտողութիւնն ընել կարելի լինէր Տօքդ. Սըմըրվիլի պէս քարոզիչներու սովորական ունկնդրաց համար։ Մեք դիտեցինք թէ Տօքդ. Սըմըրվիլի առնապանութիւնք ինչ տպաւորութիւն կ'ընէին ամենէն աւելի աչխարհասէր եւ ամենէն աւելի աղատամիտ համարուած լուսաւորչական աղգայիններու վրայ իսկ, եւ կը հետեւցընենք թէ կարելի չէ որ այսպիսի քարոզչի մը սովորական ունկնդրաց բարքն ու վարքին վրայ ղգալի տպաւորութիւն մը չընեն այնչափ կենդանի, այնչափ սրտառուչ, այնչափ համոզիչ քարոզութիւնք։ Դժբախտաբար, ոչ միայն ղգացման կողմէ չորութիւն, այլ նաեւ խմաստի կողմէ տգիտութիւն կը նշմարուի մեր հոգեւոր Հարց քարոզութեանց մեծագոյն մասին մէջ։ Եւ բնական է որ այնպէս լինի։ Մեր քարոզիչ վարդապետք եւ եպիսկոպոսք ամենամեծ մասամբ հետամուտ չեն կարդալու, հմտանալու եւ քարոզելու համար նոր տեսակէտներ, նոր գաղափարներ դտնելու։ Անոնք շատ աւելի տրամադիր են օրաթերթեր կարդալու, աղգային-քաղաքականութեամբ զբաղելու, եւ ժողովական ու կուսակցական գործերով ու հաշիւներով պարապելու, քան իրենց միտքը մտուցանելու Ս. Գրոց եւ նախնի Ս. Հարց հոգեշունչ դրուածներով եւ ընդհանրապէս կրօնային ու բարոյական ուսումնասիրութեամբ։ Երբ վարդապետի վեղարն առած են, կը կարծեն թէ ամեն ինչ լրացեալ է, թէ այլ ևս ոչինչ սովրելու եւ մտածելու պէտք ունին, ժողովրդեան բարոյական ու կրօնական դաստիարակութիւնը կազմելու համար։ Ի՞նչ կարելի է ուրիշն ակնկալել անոնց քարոզութիւններէն.

— Միշտ մի եւ նոյն հատատատիպ խօսքերը դժոխոց կրակներուն եւ երկնից արքայութեան վրայ։ Եթէ երբեմն դուրս ելնեն այս նեղ չրջանակէ, այն ալ անձնականութեան եւ օրուան խնդրոց մէջ մտնելու համար է, եկեղեցւոյ բեմը փոխադրելով Ս.գր. ժողովոյ եւ կրօնական ժողովոյ ընթացիկ վէճերը։ Պէտք է միթէ զարմանալ որ տարուէ տարի կը պակսին եկեղեցի յաճախողները։ Ժողովուրդը կը կրթուի, նոր սերունդը կը զարդանայ, և չի կրնար դոհանալ այն հատարակ խօսքերով որով կը չատանային մեր հարք։ Հարկ է նոր ոգի մը, նոր իմաստներ, նոր հորիզոններ, նոր տեսակէտներ՝ քրիստոնէութեան և բարոյականի վեհագոյն սկզբանց բացատրութեան մէջ։ Դրէք զատնք մեր եկեղեցեաց մէջ, եւ ապահովենք թէ անոնք վերստին պիտի լցուին հաւատացելոց եւ մինչեւ իսկ անտարբերներու հոծ բազմութեամբ, որք պիտի դան՝ ոչ միայն աղօթելու, այլ նաեւ բան սորվելու, իրենց սիրտն ու միտքը միանգամայն կրթելու։ Եթէ ասոր հասնիլնելու համար փաստի պէտք կայ, յուսանք թէ Տօքդ. Սըմըրվիլի քարոզչական վայելուն պատոյն ընծեռած է զայդ փաստ։

Մեր եկեղեցեաց մէջ լուսած քարոզներուն մեծագոյն մասն ոչ միայն ղգացումէ և խմաստէ, այլ նաեւ արուեստէ զուրկ է, ըսինք։ Բայց արուեստ ըսելով արուեստականութիւն չը հասկցուի։ Արուեստականութիւնն՝ անյաջող քարոզիչներու արուեստն է։

Եթէ կայ դաստիարակի արուեստ մը. եթէ կայ հրապարակագրի արուեստ մը. եթէ կայ վաստաբանի արուեստ մը, կայ նաև քարոզչի արուեստ մը. ղի քարոզիչն է միանգամայն դաստիարակ մը, հրապարակախօս մը և վաստաբան մը։ Կաթոլիկ և քաղաքական եկեղեցեաց պաշտօնեայք երբեմն արուեստ կը սովրին և կը մշակեն քարոզչութիւնն։ Ա.յս է գլխաւոր դաղանիք մը անոնց աչխարհածանօթ յաջողութեան։

Ազգային մեծ պէտք մ'է արդ՝ հոգանիլ որ մեր վարդապետաց և եպիսկոպոսաց մէջէն հանդին հմուտ և պերճախօս քարոզիչներ, կրօնային եւ բարոյական առողջ կրթութիւն մը տալու մեր ժողովրդեան, և կրօնային անտարբերութիւնն հալածելու մեր նոր սերնդեան մէջէն։ Հայ կղերն ամէն ինչ արտաքին աչխարհէն պէտք չէ ակնկալէ։ Ինքն օգնութիւնն հայ կղերին մեծագոյն միջոցն է՝ իւր ինչ ինչ ակներեւ պակասները լրացնելու և ինքզինք ժամանակիս պէտքերուն առաւել յարմար հանդիսացնելու համար։ Ջենք կարծեր որ կարևոր ձեռնարկ մը կարենայ լինել հայ կղերին բարձրագոյն կրթութիւն մը տալու համար, երբ դժբախտաբար անլոյծ կը մնայ մեր նոր սերնդոց իսկ բարձրագոյն կրթութեան խնդիրը։ Բայց իբարու օգնելով, և կեցոյ վանական և այլ հաստատութիւնները կարգի դնելով, հայ կղերը տակաւին չատ բաներ կրնայ ընել։ Ամէն պարագայի մէջ, պէտք չէ մոռնալ թէ, աննկուն եւ անհանդուրժելի թերութիւն մ'է որ հայ ժողովրդեան պէս կրօնական եւ կրօնասէր հասարակութեան մը մէջ Դիոդինեսի լապտերով հարկ է փնտռել քիչ շատ հմուտ եւ խօսիլ գիտցող քարոզիչներ։»

ՔՈՆԿՈՅ ԳԵՏ

Քոնկոյ որ այժմ մեծ կարևորութիւն ստացած և դիւանագիտական բանակցութեանց նիւթ եղած է, է մի մեծ գետ որ կը գտնուի Ափրիկէի արևմտեան եղերայ վրայ և կը հոսի Ատլանտեան ովկիանն։ Սա մի գաղանիք եղած էր դարերով Եւրոպիոյ աչխարհագրաց համար։ Ջրոյ անհուն զանգուած մ'է այր բերանն երբ տան մղան լայնութիւն ունի, և որոյ ի ծով թափած ջուրն ի բաց առեալ Ամազոնն, երկրագնիս ոևէ ուրիշ գետոյ մը թափած ջրէն աւելի լինել կը կարծուի։

Այժմ այս գետոյ գաղանիքն լուծուած է, և հաստատուած է թէ ամենայնիւ երկրիս հսկայական գետերէն մին է։ Լէվինկըսթընի իւր մահէն քիչ յառաջ կարծիք ունեցաւ թէ հնարաւոր էր որ Քոնկոյն մի մասն լինէր Լուալապա անուն մեծ գետն զոր ինք գտած էր նոյն իսկ հարաւային Ափրիկէի կեդրոնին մէջ և զոր կը յուսար կապակցել Նեղոսի հետ։ Իւր այս կարծիք առաւել ստոյգ երևցաւ երբ Գամերոն նաւային հրամանատարն յամին 1872 գնաց յԱփրիկէ Լէվինկըսթընի օգնելու և որ գտաւ սակայն նորա մեռեալ մնալին։ Գամէրոնի հետազօտութիւններն համոզում ընդ յայտ ցին թէ Լէվինկըսթընի կարծիքն ուղիղ էր։ Սակայն Սթանլի յետոյ հաստատեց բոլորովին թէ Լուալապա կոչեցեալն Քոնկոյ էր արդեամբ։ Ծա-

մին 1876 նա էին ամիս հետեւեցաւ Լուալապայի ընթացքին եւ անցաւ բոլոր անոր ոլորտապատոյտ դնացքներէն, եւ ահել ահանգներէն. այսպիսեաւ կարող եղաւ հաստատելու թէ Լուալապա կը վերաբերի Բանկոյի ահագին հոսանքին որ բուռն էր բոլոր ուրիչ հոսանաց եւ ճիւղոց։

Բանկոյի այլ եւ այլ ճիւղերն կը ժողովին հասարակածէն իբր հարիւր մղոն դէպ հարաւ Պանկվէոլոյ լճին մէջ, որոյ քով մեռաւ մեծն Լէվինկսթըն, դեռը այնուհետեւ գրեթէ հազար մղոնի չափ դէպ հիւսիս հոսելէն վերջ՝ կը դառնայ դէպ յարեւմուտս, եւ դէպ ի հարաւային արեւմուտս, դէպ յատլանտեանն։

Գետոյն արագընթաց հոսանքներն որ իւր բերնէն 140 մղոն հեռի կը գտնուին եւ 40 մղոնի չափ երկայնութիւն ունին, միշտ արգելք պիտի լինին ծովու հետ ուղղակի հաղորդակցութիւն պահելու, բայց անոնցմէ վեր ընդարձակ միջոց կայ նաւուց ամբողջ տարմիներու երթեւեկութեանց՝ եւ ընդարձակ ներքին վաճառականութիւն մը յառաջ վարելու համար։

Արագընթաց հոսանքներէն վեր, այս հոյակապ գետն 2000 մղոն տեղ չրային անընդհատ հաղորդակցութեան միջոց կ'ընծայէ. եւ եթէ նորա մէջ վաղուց ուրիշ գետերն ալ՝ ի հաշիւ առնուին, այդ հաղորդակցութեան միջոցի ընդարձակութիւնն դրեթէ կը կրկնապատկի։ Իւր ընթացիկ մէջ ունի մեծ լիճեր որք Սկովտիոյ կիսուն չափ ընդարձակ են։ Գետոյն ճիւղ մէջտեղէն հոսանքն խիստ կը լայնանայ, եւ տեղ տեղ լայնութիւնն կը հասնի մինչ եօթն կամ ութ մղոն. եւ իւր բերնին վրայ ահռելի հոսանքն նորա խառնուածոյ ջուրերն կը թափէ Ատլանտեան ովկիանոս, եւ կը տանի ցամաքէն կարի հեռի։

Ա.յն տահմանն ընդ որս կը հասէ այս տհագին գետ, նման Ամազոնի հովտին, արեւադարձի կլիմայիկ բերքերն կրնայ արտադրել դրեթէ անսահման քանակութեամբ։ Վատնոյ կրնայ յուսացուիլ թէ այժմ այս հոյակապ եւ բերրի վայրերն Եւրոպական քաղաքակրթութեան ազդեցութեան ներքեւ ընդարձակ միջոցներ ընծայեն մարդկային սեռի բարեբաստութիւնն եւ հանգստութիւնն յառնելու։

ԱՌՈՂՋՈՒԹԻՒՆ, ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԵՐՋԱՆԿՈՒԹԻՒՆ

Շարունակութիւն տես թիւ 65

Հիւանդութիւնը խել մը պատճառներ ունի որոց չատերէն կարելի է զգուշանալ եւ ազատիլ երթէ ժամանակին ուշադրութիւն ընծայուի։ Նախ՝ չափազանց աշխատիլ առանց մեր կազմութեան պէտք եղած հանգիստը տալու. քանզի յարատեւ աշխատութիւն մեր ջղային կազմութեան աժխտուժութիւնը կը կտսեցնէ եւ կենսական զօրութիւննիս կ'սպառէ։ Իբրեւ բժիշկ բնաւ դեղ մը չեմ գիտեր այնքան ազդու եւ օգտաւէտ որչափ հանգստանալն է հարկի։ Հանգիստ ոչ թէ միայն ֆիզիքապէս անկողնի երթալն է այլ միտքն պէտք է հանգարտիլ իւր բոլոր զբաղումներէն։

Մի՛ս կոչմանէ չափազանց ծուլութիւնն ևս հիւանդութիւն յառաջ կը բերէ, ամեն մտաւորական եւ ֆիզի-

քական կարողութիւնը թէ գործելու և թէ հանգստանալոյ կը կարօտին : Մարդիկ տակաւ և վաստակողջ են ընդհանրապէս :

Հիւանդութիւն յառաջ բերող պատճառ մ'ալ չատ անգամ մարմինը անհատասալ ծածկելն է առանց օդի փոփոխութեանց ուշ դնելու : Սա մարմնոյ անհատասալ ջերմութիւն յառաջ բերելով կը պատճառէ ջերմի և թոքախտ, ևն. հիւանդութիւններ : Հանդերձը պարտի ծածկել մարդոյն բոլոր մարմինը և մարդակազմութեան օրինաց դէմ է մանուկներ կիսով չափ հագուեցնել, ի մի բան հագուստն պարտի՝ ամեն պարագայով յարմար լինի որով արիւնն իւր շրջանը կատարէ անարգել և անխափան : Այժմն ոք իրաւունք ունի ըստ իւր կարեաց արժէքաւոր հանդերձներ հագնիլ, բայց ոչ ոք իրաւունք ունի հեռևիլ այն նորաձեւութեանց որք թէ մտաւորապէս և թէ ֆիզիքապէս կը վնասեն առողջութեան :

Հիւանդութեան մէկ ուրիշ պատճառն ալ նորա սկզբնաւորութեան ատեն առաջքը առնելու ղանյգատութիւնն է : Մարդիկ չատ անգամ կը սպասեն մինչև կատարեալ հիւանդըլլան, այսինքն այն ատենին որ այլևս բժիշկ չկարէ օգնել, և այսպիսեաւ բաղումք տարաժամ կ'իջնեն ի գերեզման : Ինչպէս որ փորը աղուէսներն են որ կ'աւերեն այգին, նոյնպէս ալ անկանոն կեանք վարելն է որ հիւանդութիւն յառաջ կը բերէ : Նոքա որ ինքզինքնին կուտան չափաղանց մտաւորական և ֆիզիքական աշխատութեանց, վատառողջ բաղձանաց, անբնական հաճոյից և վատ սովորութեանց, կը վնասեն իրենց առողջութիւնը՝ կը խանգարեն ջղային դրութիւննին և իրենց ամբողջ կազմութեանը մէջ անկարգութիւն կ'արտադրեն : Ոչ ոք կրնայ ինքզինքը չափազանց արքեցողութեան, ծխախոտի, թէյի կամ սուրճի դործածութեանց տալ առանց իւր առողջութիւնը վրդովելու : Ցզայք աւելի յաճախ կը հիւանդանան երբ անոնց թէյ, սուրճ և չափէն աւելի անուշեղէններ ու մանաւանդ անյարմար կերակուրներ կը տրուին :

Այժն անանք որ իրենց մարսողութեան նկատմամբ զանցառութիւն կ'ընեն չուտով կը տկարանան. մարդիկ կրնան դիշերները տեսակ տեսակ ըմպելիներով բանալ ախորժակնին, ուտել ուզածնուն չափ և անկանոն կերպով լեցնել իրենց ստամոքսը, ու քուներնին ծախել բայց հաշուոյն օրը ուշ կամ կանուխ կու գայ յորում յանցաւորը անշուշտ պիտի պատժուի, քանզի բնութիւնը ոչ կը ներէ և ոչ կը մոռնայ : Եւ արդարև երբ մարդիկ բանական չ'են քնանալ կը հիւանդանան. այսինքն երբ չեն վայելեր այնքան հանգիստ որոյ կը կարօտին : Չափաւոր քունը սպառումը կը կասեցունէ, կենսական զօրութիւնները կը հաւաքէ և օրուան մէջ կորուսածնիս կը վերանորոգէ : Պէտք չէ հասկնալ թէ երկար քունն առողջութեան օգտակար է : Այժմ իրրեւ ընդհանուր օրէնք ընդունուած է թէ մարդ 6 ժամէն պակաս և 8 ժամէն աւելի քնանալու չէ :

Հիւանդութեանց աղետաբեր պատճառ մ'ալ սա կրնայ սեպուիլ որ մարդիկ բաներուն աւելի մութ կողմը տես-

նելու հակամէտ են ընդհանրապէս, վոխանակ կենաց յաջողութեան, օդտաներու, ուշահերու վրայ խոսելու՝ միշտ ձախորդութիւնին մէջ կը բերեն. գործատեղւոյն հոգերն ընտանեկան շրջանի մէջ կը տանին և ուր որ երթան իրենց դժուարութեանց վրայ կը խոսին: Անգամ մը լըքեալ և այրի կին մը դնաց բարի մարդու մը օգնութիւն խնդրելու, և ըսաւ որ չկայ մէկը որ իր կենաց մէջ իրեն չափ վշտակիր եղած լինի. բարի մարդը հարցուց թէ ինչ էին իր դըժխաւոր վիշտերն. նա պատասխանեց թէ իր ամուսինը և նորա հետ նաև ապրուստի ամեն միջոց կորուսեր էր, թէ հինգ զաւակներ կորուսեր էր և նոյն ատեն հինգ հատ ունէր որք կը մնային ոտոց համար հաց չէր կրնար ճարել: Բարի մարդը ըսաւ «դու կ'ըսես թէ հինգ զաւկի համար հաց չես կրնար ճարե հապա երթ ամենքն ալ լինէին որքան աւելի պիտի լիներ անձկութիւնդ Գնա, իմխրատս քեզի այս է որ ինքզինքըդ ալորտալին ղազամանց չտաս, այլ աշխատես որ վիշտերդ մոռնաս և հաւատարմութեամբ գործեանոցդ համար որ կը մնան քեզ՝ ի մխիթարութիւն:» Այդ իմխրատս ալ այս է, ամենքն իւրեանց առօրեայ գործոց մէջ ունեցած հոգերն ու նեղութիւնները ձգեն գործատան մէջ և ուրախ ու զուարթ վերադառնան և տուն վայելելու ընտանեկան երջանկութիւնը: Դիչերը թող քնանան ոչ թէ գործոց վրայ երազելու, հապա կազդուրուելու համար, և յորժամ առաւօտուն իրենց գործոց վերադառնան ամեն դժուարութեանց դէմ մարտնչելու լաւ պատրաստուած պիտի լինին: Այսեն բան կարգով, սըրտանց և յարմար ժամանակին ըրէ: Թող գործը քեզ համար պարտք մը և միանգամայն հաճոյք մը լինի:

Նայեցէք որ ամեն բանի մէջ չափաւոր ըլլաք. և որովհետև մարմնոյ և մտաց մէջ սերտ յարակցութիւն մը կայ, անոնց ուղղարար ներգործութիւնքն վայելելու համար երկուքին ալ միանգամայն ուշադրութիւն տրուիլ հարկաւոր է: Առողջ միտք մը միայն առողջ մարմնոյ մէջ կրնայ գտնուիլ:

Առողջութիւնը կեանք է իսկ հիւանդութիւնը մահ:

Գալով մեր նիւթին երկրորդ մասին, հարստութեան, պիտի ըսեմք թէ նիւթական հարստութեան արժէքը կ'ընդալնակի այնքան որքան մարմնոյ պէտքը կը լեցունէ, մտաց զարգացման և մարդկային բարօրութեան և բարի նպատակաց յառաջացման կը նպաստէ. և այս է կարևորագոյնն այն անձանց համար՝ որ դիտեն վայելել և որ սահման մի ունին: Նիւթական հարստութիւնը երբ մեր այլ և այլ պէտքերն լիուլի կը լեցունէ, յայնժամ այլ բան չի մնար բայց եթէ գործածել զայն բարեխրատական նպատակաց համար: Պարկեշտ աշխատանքն ալ հարստութիւն մի է՝ երբ կենաց հասարակ պէտքերը հոգալու և կառավարելու չափ բաւականութիւն կ'ընծայէ:

Մտաւոր և բարոյական հարստութիւնը դրամով կամ ոսկւով չ'հաշուելով, այլ կը բաղկանայ մտաւորական կատարեալ զարգացումէ, գիտութեան ընդարձակ հանքերէ և հանդերձեալ կենաց անմահ գանձուց յոյսերէ: Առողջութիւնը հարստութիւն մ'է. աղքատ բայց առողջ մարդը աւելի հա-

լուսա է քան զայն որ ունի հազարա-
ւոր ոսկիներ և ընկողմնեալ կայ ախ-
տաւէտ։

Ընտանիք հարստութիւն մ'է, այն
ծնողք որ ամեն երեկոյ կը վայելեն
իրենց զաւակաց սէրը և ունին միջոց
զանոնք ըստ բաւականին դաստիա-
րակելոյ՝ առաւել հարուստ են քան
զայն որ ունի հարիւրաւոր արտաւար
հող բայց զուրկ է զաւակներէ։ Բարե-
դործութիւնք հարստութիւն են, կան
բազումք որ երբեք չեն փափաքիր
նիւթական հարստութիւն տեսնել.
բայց իրենց բարեգործութեամբ այն-
քան կը զարդանան որ թէպէտ կը
մեռնին աղքատ, սակայն հարուստ են
անմահական յիշատակներով, հարըս-
տութիւն կը դանուի նաև բարի մար-
դոց բաշխանաց, չանիչ և աղօթից մէջ
ևս։

Ամեն անոնք որ բարիք ընելէ կա-
խուրժին և իրենց աշխատանաց արդ-
իւնքը կը տեսնեն, այնպիսիք կը մեռ-
նին հարուստ, ունենալով յաւիտե-
նական կեանք որ անհունապէս գե-
րազանց է նիւթական ստացուածներէ
երթէ կուզես յաջողիլ և հարստանալ,
սովրէ քեզ համար ամեն ինչ ընել
անձամբ որչափ որ կարելի է յիշէ թէ
Նախախնամութիւնը կ'օգնէ անոնց
որ ինքեանց և այլոց կ'օգնեն։
Սովրէ գործերդ ճշդութեամբ և
ժամանակին կատարել. մի միայն հան-
ճարը յաջողակութիւն չը բերեր
այլ հանճարոյ ուղիղ կիրառութիւնը։

Ցորժամ պարտաւորեալ ես քու
գործերդ այլոց յանձնել վստահու-
թեամբ յանձնէ. քանզի լաւ է խաբ-
ուիլ քան թէ կասկածել։ Առաւել
պէտք եղած քան թէ բաշխացած
բանիդ համար վճարէ։

Աչխարհ բաշխանօք լի է, մարդ բը-
նաւ դոհ չէ իւր վիճակէն. աւելի բար-
ձրը բաներու կը փափաքի։ Իրիկեր կան
որ մարքերնին լուսպես կը վերլուծեն,
և երբ վերլուծեն խակոյն կ'ըմբռնեն
թէ ինչ մեծ հակապատկեր մը կայ
իրենց վարդապետաց և բուն պետոյից
միջև։

Մենք ոգելից ըմպելիք և ծխախոտ
կ'ուզեմք, երբ մարքուր ջրոյ և ցամաք
հացի կը կարօտիմք, դոհարեղէն և
պաճուճանք կուզեմք երբ դրոց և
լրագրաց պէտք ունիմք։ Թատրոններ-
ու և խնջոյքներու կը տենչամք մինչ
թանգարան և վարժարան կը պակսին
մեզ։ Կուզեմք պատժել ուր պար-
տիմք ներել. կը բաշխանք աւելին
քան զոր կարող եմք վայելել։ Կ'ու-
զեմք համբաւ ունենալ՝ մինչ բարի
բնաւորութեան պէտք ունիմք՝ կը
փափաքիմք հպարտութիւններս վար-
ձատրել, մինչդեռ խոնարհութիւն և
համեստութիւն կը պակսին։ Կը կա-
րօտիմք առաջնորդաց և պաշտօնէից
որք առողջապահ օրէնք հաստատեն.
կը կարօտիմք՝ հմուտ բժիշկներու փի-
լիսոփայներու որ կարող ըլլան խնամ-
ատարել բնութիւնը, ուսուցիչներու
որ կարող ըլլան բնութեան դիրքը
բանալ և անոր օրէնքները կարդալ,
աչքերու որ իրերն իրենց ճշդիւտ լու-
սովը տեսնեն, սրտիտ մարքերու որ
ճշմարտութիւնը յերևան հանեն և
պարկեշտներու որ զայն ճանաչեն։
Ահա այս է ճշմարիտ հարստութիւն և
անմահ յիշատակ զոր կը փափաքիմ
որ ամեն ոք ունենայ։ Ջեր ամեն մեկը
չէ կարող տրամադիր լինել այս յիշ-
եալ յատկութեանց, բայց կարող է
պարկեշտ, քաղցրաբարոյ և բարի բնա-

ւորութեան տէր ըլլալ և այս մեծապոյն դրամագլուխ մի է քան գոսկի։

Դալով մեր Նիւթոյ երրորդ մասին, որ է երջանկութիւն, չեմ ուզեր երկարաբանել, այլ միայն պիտի ըսեմ թէ առողջութիւնն է աղբիւր հարստութեան և երջանկութեան։

Աստուծոյ մեզ տուած բոլոր պարգեւներուն մէջ և բնութեան ամեն գեղեցկութեանց ու չքեղութեանց մէջ չկայ մի բան այնքան օգտակար, պիտանի և արժանի մեր ղդուշաւոր հոգատարութեանց եւ խնամոց որքան է առողջութիւնը։ Մարդ առանց առողջութեան թէեւ կենդանի՝ բայց մեռած է. թէեւ հարուստ՝ բայց աղքատ, թշուառ եւ ապերջանիկ է։

ԱՖՂԱՆՔ ԵՒ ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆ

Աֆղանիստան իւր աշխարհագրական դիրքովին կարեւոր տեղ մը գրաւած է Ասիոյ մէջ երկար ժամանակէ ’ի վեր. իւր սահմանագլխոյ վրայ հետզհետէ դիզուող վոճրակալից ամպերն սակայն վերջին օրերս այնքան ահարկու, այնքան սպառնալից երեսով մը ստացած են, որ այժմ ամեն ժամանակէ աւելի անձկոտ ուշադրութեան առարկայ եղած է այն։

Ներկայ յօդուածիս նպատակն պիտի լինի մի քանի համառօտ ծանօթութիւններ հաղորդել մեր ընթերցողաց այն երկրին դրից, կլիմային, արտադրութեանց, և բնակչաց բարուց մասին։

Աֆղանիստան որ կոչուած է նաև Թադաւորութիւն Քապուլի, Ասիոյ դրեթէ ճիշդ կեդրոնն կը գտնուի։ Իւր սահմանագլուխն չատ մը փոխոխութեանց ենթակայ եղած է արդարեւ. բայց իւր տարածութիւնն ընդհանրապէս կը հաշուուի իբր 225,000 քառակ. մղոն, իւր ձեւն կրնայ անկանոն քառակուսի մը կոչուիլ որոյ խրաքանչիւր կողմն դրեթէ 450 մղոն է։ Իւր հիւսիսային սահմանէն կ’անցնի Ամու կամ Օքուս գետն որ կը բաժնէ զայն Ռուսարայէն և Թուրքստանի նահանգներէն։ Իւր արեւմտեան դրացին է Պարսկաստան, ինչպէս իր հարաւային դրացին է Պելուճիստան։ Սուաթ, Քաֆիրիստան և Քաշկար կը գտնուին իւր արեւելեան կողմն։

Աֆղանիստանի դրեթէ կեդրոնէն կ’անցնի արեւելքէն արեւմուտք լերանց շղթայ մը որ կրնայ ճիւղ մը համարուիլ Հիմալայեան լերանց։ Այս շղթային կը կոչուի Հինտու-Քաշ որ կը վերջանայ Քապուլ քաղաքին մօտերն. ուր կը գտնուի երկրին ամենաբարձր լեառն Քոհի-Պապա. 1800 ոտք բարձր և յաւերժական ճիւնով ծածկուած։ Ասկէ կ’սկսին ուրիշ երկու զուգահեռական շղթայներ, որոց հիւսիսայինն կը վերջանայ Հերաթի մօտ։ Սոյն լերինք նշանաւոր բարձրութիւն մը չունին։ Սոյն գլխաւոր շղթայներէն զատ կան նաև շատ մը փոքրագոյն լեռներ և ընդարձակ լեռնադաշտեր. կրնայ արդարև ըսուիլ թէ ամբողջ երկիրն լերանց զանգուած մ’է ընդմիջուած բազմաթիւ հովիտներով, որոցմէ ոմանք շատ ընդարձակ են։

Կլիման եւ Հողն Աֆղանիստանի շատ տարբեր են տարբեր տեղերու մէջ։ Հովիտներուն մէջ շատ տաք է ամառը և պտուղն ու ցորեան առատ, շատ աշխուժութիւն կայ նաեւ լերանց ոմանց կողերուն տորին մասանց վրայ։ Հոս հոն բոլոր երկրին վրայ սակայն, և ի մասնաւորի հիւսիսային կողմն անապատային և ժեռուտ լեռնադաշտեր կան, ուր ոչինչ կը մշակուի։ Քապուլի հովտին արեւելեան մասին մէջ ինչպէս նաև հարաւային կողմերն բաւական ջերմութիւն կայ արտադրելու համար Հնդկաստանի բոլոր բերքերն ինչպէս շաքարեղեգն, լեղակ և մի քանի այլեւայլ գօտւոյ պտուղներ, մինչդեռ հիւսիսային կողմերն առատապար կը գտնուին ցրտագոյն կլիմայից բերքերն և լեռներն ալ ծածկուած են ձմեռի անտառներով։

Բասրուի մէջ և Հերաթի հիւսիսային կողմն անտառոտ բարձր լերինք և ընդարձակ դաշտեր կան յարմար ամեն տեսակ մշակութեան. բայց Հերաթէն և Բանուահարէն դէպ ի հարաւ լեռներն անբերրի են և դաշտերն ալ աւազուտ ու անջրդի եւ բնակիչք ջուր կ'ստանան չարք մը ջրհորներու միջոցաւ որք միայեալ են ստորերկրեայ անցքերով։ Երկրագործութիւնն ամենուրեք նախնական վիճակի մը մէջ է, եւ նախնական գործիքներ միայն կան. որք օտար չեն մեր ընթերցողաց

Աֆղանիստանի գլխաւոր կենդանիքն են ձի, ուղտ եւ ոչխար. որ նշանաւոր է իւր բուրդին հաղուագդեպ դորշ գոյնին համար։ Գլխաւոր վայրի կենդանիքն են դաշտերուն մէջ վիթ, ընագայլ, աղուէս և գայլ, բայց լեռնուտ մասանց մէջ կան վագր, ընձառիւծ, բորենի, արջ և կապիկ։

Բնակիչք, թէեւ երբեք ճիշդ մարդահամար եղած չէ, 9,000,000 կը համարուին։ Բազմաթիւ ցեղերու կամ ազգայնութեանց բաժնուած են տարբեր ծագմամբ և սովորութեամբք։ Բուն Աֆղանք, որք մեծամասնութիւնն կը կազմեն, շատ նշանաւոր են իրենց ֆիզիքական կազմուածքովն ու բարուք։ Դժուար է որոշել թէ ուսանի՞ է ճիշդ իրենց ծագումն։ Իրենց մէկ աւանդութեան համեմատ սերած են այն տասն ցեղերէն զորս Սաղմանասար գերի վարեց Սամարիոյ կործանումէն վերջ. բայց բնաւ վկայութիւն չունին զայս ապացուցանելու։ Տոճիկք՝ Պարսկական ծագմամբ. Հիւզարուք՝ Մնացորդք Թաթարական արշաւանաց. Իւզպէկք եւ տարբեր ցեղերու Թիւրքմէնք, Ղզըլպաշ Մոնկոլք և Հնդիկ ու Քաշմիրցի գաղթականք ամենքն կը միանան կազմել Աֆղանիստանի բազմամարդութիւնն. մինչ դէպ ի հարաւ կան Բաղուլի էմիրին հնազանդ ուրիշ ցեղեր տարբեր զարմերէ սերեալ և տարբեր լեզուներով։

Աֆղան ազգն բաժնուած է երկու մեծ ճիւղերու, Թաւիւռիկք եւ քաղաքացիներ որք նաեւ ունին ստորաբաժանումներ։ Թաւիւռիկք իրենց կենաց միօրինակութիւնն կը մեղմեն ցեղային վէճերով եւ միմեանց վրայ յարձակումներով, եւ թէեւ կը պարծենան իրենց անթերի հիւրասիրութեան վրայ ցորչափ օտարական մը կը գտնուի իրենց բնակարանին մէջ, բայց երբ հազիւ իրենց հիւրն թողած է իրենց յարկը կամ իրենց բնակութեան սահմանն, պատրաստ են կողոպտելու կամ նոյն իսկ սպաննելու զինքն իրը իրենց արժանի որսն։

Այս զանազան թաւիւռիկ ցեղերն ունին իրենց ներկայացուցիչ պետերն եւ հարկատու են Բաղուլի էմիրին. եւ Աֆղանիստանի կանոնաւոր բանակին մէջ մասնակցելէ զատ՝ էմիրին հրամանին համեմատ ի հարկին կրնան ի զէն կոչուիլ. ուրիշ ամեն նկատմամբ անկախ կը թուին էմիրին իշխանութենէն։ Քաղաքացիական ցեղերն երկրագործութեամբ կ'զբաղին։ Աֆղանք ինչպէս համայն լեռնաբնակք, մեծ հպարտութիւն մը կը տածեն իրենց ցեղին ու ազգին նկատմամբ։ Իրենց անհատական ազատութեան սէրն թէեւ խիստ զօրաւոր, տեղի կուտայ իրենց անձնուիրութեան առ իւրեանց ընտանիքն կամ ազգատոհմն, եւ այս անձնուիրութիւնն ալ դարձեալ տեղի կուտայ իրենց սիրոյն առ ամբողջ հայրենիքն։

Իրենց կառավարութեան ու սովորութեանց մէջ շատ նման են այլ Մահմետական ազգաց եւ թէեւ կը պարծենան իրենց հաւատարմութեամբ առ իրենց կրօնն, երբեք չեն երկմտիր զանց ընել անոր օրէնքներն, երբ իրենց հակամիտութեանց հակառակ են, այսպէս գերի եղած են ոգելից ըմպելեաց գործածութեան։ Իր բարուց մէջ Աֆղանն մոլեռանդ է եւ վրէժխնդիր. իւր նենգութիւնն առած մ'եղած է արեւելքի մէջ եւ ոչ նուազ հռչակեալ է նաեւ իր յօժարութիւնն մասնակցելու գողութեան կամ սպաննութեան։

Իրենց ամուսնութեան սովորութիւնքն տարօրինակ չեն. կինն ծախու կառնուի եւ կը նկատուի իրր ստացուածք։ Մարդ մը կամուսնանայ իր մեռած եղբօրն այրւոյն հետ, եւ մահացու թշնամանք մը ե-

ղած կըլլայ երթէ ուրիշ ո եւ է մէկը կրնաւոնել զայն։ Բազմակնութեան թոյլատուութիւն կայ, բայց ի գործ չը դըրուիր յաճախ. աղքատները կը գոհանան մէկ կնով եւ մէջին կարգի անձինք երկու, որք թերեւս կրնային նաեւ նոյնքան հարճ։ Հարուստներուն կանայքն ծուլութեամբ կանցնեն իրենց կեանքն, բայց աղքատաց կանայք կաշխատին թէ տան եւ թէ դաշտին մէջ։

Դաստիարակութեան եղանակն նոյնն է ինչպէս սահմանակից երկիրներու մէջ։ Մոլլա մը կը սովրեցնէ աղքատաց զաւակց Քուրանը կարդալ եւ իրենց աղօթքներն ընել։ Հարուստք մասնաւոր դաստուներ կը վարձեն, մինչդեռ անոնք որ ուսումնական կոչում մ'ունին ի նկատի, բարձրագոյն վարժարաններն կը յաճախեն։ Գրականութիւնն նուաստ վիճակի մը մէջ է։ Փուշթու լեզուն նախնական լեզու մ'է, որ խառնուած է պարսկերէն, Զէնտ եւ Սանսքրիթ բառերով եւ իրենց գիրն ալ Պարսիկ գրին Նիսքի կոչուած մէկ տեսակն է։ Աֆղանք ամէնքն ալ Մահմետականութեան Սիւննի ճիւղին կը վերաբերին, բայց նեղսրտ են ուրիշ կրօնից. քրիստոնեայք ոչ հալածանք կը կրեն եւ ոչ կըտամրանք, գրի ժողովուրդ կը կոչուին, որովհետեւ իրենց վարդապետութիւնն կը քաղեն գրաւոր աղբիւրէ մը՝ զոր բնիկք կը յարգեն։ Աֆղանք շատ ընկերական են, հաճոյք կըզդան հացկերոյթներէ եւ կնախորժին մտիկ ընել սիրահարական երգեր որք կերգուին կիթառի եւ սրինգի ընկերութեամբ։ Կախորժին նաեւ որսորդութենէ եւ սովորաբար կը կրթեն աքաղաղներ, լորահարգիներ, խոյեր, չուններ եւ նոյն իսկ ուղտեր միւեանց հետ կռուելու։

ԲԱՆԱԿՆ կը բաղկանայ մնայուն եւ պահեստի զօրքերէ։ Մնայուն բանակն կը պարունակէ հեռեւեալաց տասն եւ եօթն կամ տասն եւ ութն գունդեր, որք հագուած, մարզուած եւ զինուած են Բրիտանական զօրաց նմանողութեամբ, որոց հինգաց հանդերձներն կը դնեն Հնդկաստանի սահմանագլխին վրայ եւ կը գործածեն իրր իրենց համազգեստ։ Այսոցմէ զատ կան նաեւ երեք կամ չորս ձիաւորաց գունդեր նոյն եղանակաւ պատրաստուած, եւ վոքրիկ գունդ մ'ալ Թնդանօթաձիգ զօրաց Թերեւս ընդ ամենն հարիւրի չափ Թնդանօթներով, մեծաւ մասամբ պղնձէ եւ հոն չինուած։ Բանակն անուանապէս Թագաւորին հրամանաց ներքեւ է, բայց գունդերուն հրամանատարութիւնն բաժնուած է տիրող գերդաստանին իշխանաց եւ զանազան գաւառաց կառավարչաց մէջ։

Հետեւակաց բանակն բուն Աֆղաններէ կը բաղկանայ, Թէեւ իրենց մէջ կան նաեւ Տաճիկք եւ սակաւաթիւ Պարսիկներ։ Պարսիկք եւ Թաթարք գլխաւորապէս կը գտնուին ձիաւորաց եւ Թնդանօթաձիգ զօրաց մէջ, մինչ բոլոր բանակին մէջ կը գտնուին Հնդիկներ՝ որք Հնդկաստանի Բրիտանական բանակին մէջ ծառայած են։ Պահեստի զօրքերն բազմաթիւ են, Թէեւ շատ դժուար է ստուգել բուն Թիւն. արտաքին յարձակման պարագայի մէջ այս բանակին կը վերաբերին տասն եւ վեցէն վաթսուն տարեկան բոլոր արուք։ Իրենց զէնքն է «ճէզայիլ» կամ երկայն Աֆղան հրացանը, սուր կամ «զարահ» որ է Աֆղան դանակն եւ վահան։

(ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ծանօթ են Աֆղանք իրր ցեղ մը ութերորդ դարէն ի վեր, երբ հաստատուեցան ի խոր արեւմտեան Խորասանի մէջ. եւ նախ Տէլհիի եւ ապա Պարսկաստանի հզօրատիպ մնալէ վերջ՝ իրենց անկախութիւնն ձեռք ձգեցին Աֆղանի յանդուգն Ահմէտ Շահի միջոցաւ, որ Պարսից Նատիր Շահի մահուանէ վերջ յաջողեցաւ այն մեծաքանակ գանձն զոր Պարսից բանակն հայրենիք կը տանէր Հնդկաստանի աւարէն եւ հռչակելով ինքզինքն Թագաւոր Աֆղանաց, դիւրաւ միացուց իւր տակ բոլոր այդ անուամբ ցեղերն եւ իւր ներկայ սահմանաց մէջ հաստատեց այն անկախ Թագաւորութիւնն, որոյ վրայ ժամանակ մը խչխեց։)

Ուրիշ տեղիս կը յուսամք ծանօթութիւններ տալ նաեւ Աֆղանիստանի հին եւ նոր պատմութեան վրայ։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Որչափ որ վախաքելի է կեդրոնական Ասիոյ կամ Աֆղանիստանի խնդրոյն խաղաղական լուծման մը յանդիլն, եւ որչափ որ այս մասին ընդհանուրին վախճանացը նպաստաւոր յոյսերու վրայ կը խօսուին լրագրոց մէջ, բայց խնդրոյն մէջ մաս ունեցող երկու մեծ ազգութեանց այսինքն Անգլիոյ եւ Ռուսիոյ ազգութեանց բռնած դիրքերն նուազ հաւանականութիւն կը ցուցնեն խաղաղութեամբ վերջանալուն: Մէկ կողմէ Անգլիոյ Նախարարութիւնը որոշած է թէ պիտի պահէ իր զօրաւոր դիրքն Աֆղանիստան թէ եւ կ'ըսէ ալ թէ անտես չէը պիտի առնէ ան եւ է առիթ՝ պատուաբեր համաձայնութեան մը յանգելու համար: Միւս կողմէ Ռուսիոյ կառավարութիւնը թէ եւ հաւանած է Անգլիոյ Նախարարութեան առաջարկին որպէս զի քայլ մը յառաջ չերթայ իր արդէն գրաւած վայրերէն, սակայն այս առժամանակեայ կարգադրութեան միջոցին վերջնական համաձայնութիւն մը չը կրնալ գոյանալէն ՚ի զատ, պատերազմի պատրաստութիւնք մեծ վոլթով յառաջ կը տարուին երկու կողմէ ալ: Ռուսական զօրքեր չարունակ Սեվաստաբոլէ եւ Օտեսայէ չոգենաւերով կը ղրկուին ի Պաթում եւ անտի կաւկասեան երկաթուղին կը փոխադրէ զանոնք ի Պաքու յորմէ ծովու ճամբով դիւրութեամբ կերթան մինչեւ Թիւրքմէններու երկրին սահմանագլուխը ուստից նորէն ցամաքի ճամբով կը յառաջանան դէպ ի հարաւ: Անգլիա եւս մէկ կողմէն Ռուսական զօրաց այս յառաջ խաղացումը արգիլելու հնարքը գտնել կը ճգնի, եւ միւս կողմէ յԱֆղանստան իւր դիրքը զօրացնելու եռեւէ կ'ըլլայ: Վերջապէս երկու մեծ ազգութեանց միջեւ եղած այս Աֆղանստանու խնդիրն այնքան կնճռաւոր է որ երկիւղ կը տեսնուի թէ ի դէպ եւ պիտի ելնեն խաղաղութեամբ հաւանձայնութեան մը գալու բոլոր յոյսերն:

ԼՈՒՐԵՐ

Թէոֆիլոսը Հագիզար լրագիրն ուրախութեամբ կը ծանուցանէ թէ Իսլամ եւ ոչ Իսլամ մանկտոյն անխտիր ուսումն առնելու համար մայրաքաղաքիս մէջ մեծ վարժարան մը պիտի հիմնուի, նախաձեռնութեամբ քաղաքային եւ զինուորական բարձրաստիճան անձանց:

— Վիէննայի Օսմ. Դեսպանին առաջարկութեամբ, Աւստրիոյ ելմտական նախարարութիւնն հրահանգ տուեր է Վիէննայի Պորսայի ժողովոյն որպէս զի պորսայական ցուցակին մէջ նշանակուին նաև Օսմանեան միացեալ արժէթղթոց դներն:

— Լա Թիւրքի գովեստիւք խօսելով Տէրքոսի ջրի ընկերութեան վրայ, կը յիշատակէ թէ հետեւեալ ութ տեղերն աղբիւրներ հաստատած են որք ճրխաբար ջուր կը բաշխեն պզքատ թաղերուն՝ փափազ-Քէօյրիւսի, Էմին Ճամի, Ճիհանկիր, Զայիր, Սրիճ փաշա, Ֆայիք փաշա, Քասըմ փաշա, Սրտալ մէյտան ի բաց առնելով Թագսիմի եւ Թիւնէլի հրապարակաց վրայ բացուած աւազաններն:

— Կ'ըսուի թէ սիկարի թղթի պատրաստութեամբ զբաղող արուեստագէտ մը արտօնութիւն առացեր է Շիրքէթի խայրիէն, որպէս զի յիշեալ ընկերութեան չոգենաւուց ժամանակացոյցը տպագրէ իր սիկարի թղթերու ծածկոյթին վրայ: Անշուշտ կը յուսայ իր սիկառի թղթերու սպառումը յաւելուլ նոյն առեն այս կերպիւ դիւրութիւն ընծայելով հասարակութեան չոգենաւուց երթեւեկութեան ժամանակը դիւրաւ դիտնալու:

— Անգլիական նորընտիր դեսպան Սըր Էտ: Թորնթոնի ներկայ առնոյս մէջ մայրաքաղաքագալը անհաւանական լինել կերեւի նորա յաջորդ Սըր Լ· Մորլիերի ի Բեդրսպուրկ առաքումն յետաձգուած լինելուն պատճառաւ:

Այս որոշման պատճառն այն է որ Սըր Թորնթոն կատարելապէս տեղեակ է Աֆ-

զանազանիլ խնդրոյն ամեն մանրամասնութիւնց, եւ մանաւանդ որ երկու կողմանք, այսինքն Անգլիա եւ Ռուսիա, մեծ վճռակութիւն ունին նորա հաշտարար ոգւոյն վրայ:

ՃԱՇԱԿ

ԱՐԴԻ ՀԱՅ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԾԱՂԿԱՔԱՂ

ՑԱՇԵԱՐՀԻԿ ԼԵԶՈՒԻ

Բ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵԱՅ Ա. ՊԻՊԷՌՃԵԱՆ

Մոյն ընդարձակ հատորածոյն, որ արդի Հայ Մատենագրութեան ամենէն նշանաւոր հեղինակաց գործերէն քաղուած է, ունի ընդարձակ յառաջաբան մը և կը պարունակէ ազգային բազմաթիւ հեղինակաց կենսագրութիւնք, գրական, պատմական, դիցաբանական և այլ պիտանի ծանօթութիւնք:

Նիւթոց ընտրութիւնն, առատութիւնն ու ստիճանաբար դասաւորութիւնը սոյն դասագրքին ամենէն մեծ առաւելութիւնքըն են, որք մեծապէս օգտաւէտ պիտի ըլլան հայ ուսանողին ու երիտասարդին և ամեն հայ անհատի՝ որ կը փափաքի գաղափար մ'առնուլ իւր ազգին արդի գրականութեան վրայ:

Ամբողջ գործն, որ 400 երեսներէ կը բաղկանայ, հրատարակուելու երկու մասամբ և կը ծախսուի:

Ա. Մասն ի գին 5 դրուշ.

Բ, » » 7 »

Երկու մասերն միասին կազմեալ, Ոգեվակազմ 12 դրշ: Երկու մասերն միասին կազմեալ, քառնօն կազմ 15 դրուշ:

Առաջին մասն առանձին չը ծախսուիր:

Կեդրոնատեղին է Եւրոպական Գրոտուն հեղինակին քով, Յակոբեան խան Թիւ 14:

Բոլոր գրավաճառաց քով ալ կ'գտնուի:

ԱԶԴ

Ազետարանական եկեղեցեաց Բիւզանդական Միութեան տարեկան ժողովը պիտի գումարի ըստ Լատ. Մայիս 1 ին, Ուրբաթ օրը, առաւօտեան ժամը 3 ին, ի Կոստանդնուպոլիս:

Յատկապէս կը խնդրուի եկեղեցեաց պատուարժան Հովիւներէ և Նուիրակներէ որ ջանան գալ որոշեալ ժամանակին:

Նաև սիրով և յարգանօք կը հրաւիրուին Միութեանս շրջանին մէջ աշխատող արժանապարգ երէցներ և Քարոզիչներ ներկայ գտնուիլ վերոյիշեալ ժողովոյ նիստերուն:

Ի Դիմաց Գործադիր Ժողովոյ

Ք. Ա. Բ Տ Ո Ւ Ղ Ա. Բ

Բիւզանդական Միութեան

Ա. Կ. ԱՍԱՏՈՒՐԵԱՆ

24 Մարտ 1885, Կ. Պոլիս

Վաղն առաւօտ կիր. Մարտ 29/17 Պատ. Տօք. Սըմբըվիյ պիտի քարոզէ Լանկայի Ազետարանական Հայոց աղօթատեղւոյն մէջ ի ժամ 4 ըստ Տաճկաց:

ՎՐԻՊԱԿ

Նախորդ Թիւ Բիւրակնի 259րդ. երեսին ներքեւի ծանօթութեան մէջ (Pretendary) *բառը* (Predendary) *պիտի կարդացուի:*

Խմբագիր-Տնօրէն
Հ. ՍՏԵՓԱՆ Ախ. ԻԹԻԽԱՃԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ
Զագմագճըլար, Յակոբեան խան Թիւ 13